

Raha ei ratkaissut

Eläkkeelle siirtyminen on yksi ihmisen elämänkulun merkittävistä siirtymistä. Valtiotieteiden tohtori, Katri Halenin väitöstutkimus korostaa yksilön elämäntilanteen näkökulmaa ja vanhenemista yksilöllisenä prosessina.

Istumme aamukahvin ja -teen ääressä Oodin kahvilassa. Katri Halen on tehnyt pääasiassa etätöitä maaliskuusta lähtien. Haastattelutapaamisen sovimme avaraan Oodiin, jossa on sopivan väljää ja turvaväleistä huolehtiminen on vaivatonta.

Tapaamisen keskiössä on Katri Halenin vuonna 2019 valmistunut väitöskirja yli 50-vuotiaiden työntekijöiden näkemyksistä työssä jatkamisesta ja eläkkeelle siirtymisestä. Väitöskirjan otsikko, Raha ei ollut se ensisijainen, vaan ihan muut...”, herättää halun

kysyä tutkijalta ensimmäisenä: mitkä asiat vaikuttavat eläkepäätöksen tekemiseen?

– Syyt ovat niin moninaiset. Ja usein tekijät vaikuttavat eri suuntiin. Työyhteisössä saattaa olla painostusta siirtyä eläkkeelle, mutta ihmi-

sen oman elämäntilanteen kannalta työssä jatkaminen on mielekästä ja tarpeellista. Tutkimus osoitti, että ihmisten tilanteet voivat olla hyvin kerroksellisia ja jopa ristiriitaisia, Halen pohtii.

IDEA VÄITÖSTUTKIMUKSEEN juontaa 2010-luvun alun eläkepolitiikan julkiseen keskusteluun. Niihin aikoihin kävi vilkkaana keskustelu, jossa esitettiin tarve nostaa vanhuuseläkkeen alarajaa ja pidentää työuria. Myös ikääntyneet itse ottivat kantaa ikä- ja eläkepoliittiseen keskusteluun. Mieli-piteet olivat selkeästi joko puolesta tai vastaan.

Halen mielenkiinto kohdistui yksilön ääneen, ”pieneen” eläkepolitiikkaan, vastakohtana ylätasoin toimijoiden ”suurelle” eläkepolitiikalle. Häntä kiinnosti kokemuksellisuus eli se, mitkä asiat ovat ihmisen elämänpiirissä eläkepäättöksen tai työssä jatkamisen taustalla. Eri lehdissä julkaistuun avoimeen kirjoituspyyntöön tuli 164 vastausta. Lisäksi Halen teki 13 syventävää teemahaastattelua.

– **IHMISILLÄ OLI** suuri tarve tuulla kuulluksi. Kirjoitusten ja tarinoiden henkilökohtaisuus olivat koskettavia. Haastattelut olivat pitkiä ja niissä tuli esille tilanteiden moninaisuus ja elämän kerroksellisuus. Vastauksissa korostui aika- ja tilannesidonnaisuus. Ihmisen ajatuksiin ja kokemuksiin vaikuttavat hänen oma historiansa ja eletty elämä, mikä luo eteen tuleville ja jo koetuillekin tapahtumille erilaisia merkityksiä.

Tutkimuksessa vanhenemista tarkastellaan yksilöllisenä, koettuna prosessina. Se on eri asia kuin kronologinen ikääntyminen. Ikä on monen asian ja kokemuksen summa. Oman iän hyväksyminen on Halenin mukaan keskeinen teema ikääntyvien kohdalla.

Biologinen ikä kuvastaa kehon vanhenemista ja fyysisiä muutoksia. Vaikka keho vanhenee, niin kokemus omasta iästä voi olla nuoren ihmisen. Eri ikien välinen ero – kronologisen, biologisen ja kokemuksellisen iän välinen ero – ilmenee konkreettisesti esimerkiksi tilanteissa, joissa oma terveys pettää ennen eläkeikää, tai kun eläkeikä lähestyy, eikä henkilöllä ole vielä aikomustakaan lopettaa työntekoa.

– Vastajat kokivat itsensä usein ikäistään nuoremmaksi. Kokemuksellinen ikä on ihmisen sisäinen kokemus iästään. Se voi olla hyvin erilainen kuin numeraalinen eli kronologinen kalenteri-ikä. Voidaankin sanoa, että ihmisellä on iätön minuus tai että hän on monenikäinen samanaikaisesti.

SANDWICH-SUKUPOLVELLA tarkoitetaan sukupolvea, joka elää kahden sukupolven välissä, molemmista suunnista tulevien odotusten kohteena. Elämänpiiriin kuuluvat lapset ja lastenlapset sekä omat ikääntyneet vanhemmat, ja usein rinnalla kulkee myös

Valtiotieteiden tohtori Katri Halen, 48, työskentelee työsuojelutarkastajana Etelä-Suomen aluehallintovirastossa. Aikaisemmin hän on toiminut työkyvyttömyyseläkkeiden ja ammatillisen kuntoutuksen asiantuntijana. Sivutoimenaan hän osallistuu työelämän kehittämiseen Jobitaito-toiminimellä.

Katri Halen luennoi OSJ:n Vanhustenviikon webinaarissa 5.10.2020.

Väitöstutkimus ”Raha ei ollut se ensisijainen, vaan ihan muut...”: Työssä jatkaminen ja eläkkeelle siirtyminen sopimuksellisuuden kehässä (Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikka) valmistui vuonna 2019.

oma puoliso. Lähipiirin vaikutus työssä jatkamiseen ja eläkkeelle siirtymiseen on voimakas.

– Usein työelämässä unohtuu, että sandwich-vaihe voi olla stressaavaa ja ”ahdasta” aikaa, kuten yksi kirjoittaja asian osuvasti ilmaisi. Eri elämänalueilta kumpuavien odotusten ja veloitteiden ristipaine koettiin hankalana. Vastajien kirjoituksissa ja haastatteluissa tällöin korostui oikein toimimisen tusk, Katri Halen summailee.

– Lasten kotoa muutto voi olla kuormittavaa aikaa. Koti ei välttämättä jää tyhjäksi, vaan se moninaistuu yhdessäolon kautta lasten koteihin ja jopa kesämökkeihin. Myös omien lasten tai lastenlasten ahdingollinen tilanne vaikutti niin, että työssä jatkettiin, jotta voitiin taloudellisesti auttaa jälkikasvua. Osa taas halusi jatkaa töissä, koska passaavan puolison rooli ei hoiduttanut. Omaishoitajuuteenkin saattoi liittyä vaikeita tunteita ja valintoja.

Joukossa oli aktiivisia eläkeläisiä, jotka kokivat olevansa tarpeellisia esimerkiksi yhdistys- tai vapaaehtoistojen toiminnassa tai lapsenlapsia hoitamassa. Tämä toi elämään merkityksellisyyden tunnetta. Eläkkeellä oloon liittyi monella toiveita saada aikaa omille tär-

keille asioille. Toisaalta vastaajien joukossa oli myös ihmisiä, jotka pettyivät toimettomuuteen eläkkeellä.

Enemmän vaikutusta jatkamis- tai eläkesuunnitelmiin ja -ratkaisuihin oli mikrotason asioilla. Sillä, miten itselle tärkeät arjen asiat järjestyivät myös läheisten kannalta parhain päin. Makrotason vaikuttimet kuten valtiovallan tavoite työurien pidentämisestä tai eläkejärjestelmään rakennetut taloudelliset kannustimet olivat yleisesti tiedossa, mutta ne eivät vaa'assa paljon painaneet.

Yhdessä tarinassa puoliso sairastui ja yhteiset suunnitelmat romutuivat. Pettymys ja hämmennys lamaannuttivat ihmisen, koska kirjoittamaton sopimus yhteisestä vanhuudesta rikoontui. Tällöin työssä jatkaminen, tuttu rutiini, auttoi löytämään elämään tasapainoa. Yllättävät tapahtumat, esimerkiksi avioero, voivat pakottaa jatkamaan työssä. Toisaalta ne voivat

houkutella siirtymään eläkkeelle aiottua aikaisemmin, kuten lapsenlapsen syntymä. Työn tarjoamaa mielekkyyttä, sosiaalisuutta ja taloudellista turvaa arvioitiin aina tilannekohtaisesti.

OPETTAJAT OSASIVAT ilmaista itseään hyvin kirjoituksissa. Ammatti mahdollisti jatkamisen henkilökohtaisen eläkeiän jälkeen. Ja moni opettajista valmisteli eläkkeelle jäämistään osaaikaeläkkeen turvin. Opettajien vastauksissa korostui opetustyön radikaali muutos viimeisten vuosikymmenien aikana, minkä vuoksi moni koki vieraantuneensa omasta työstään.

Halenin mukaan opettajat kokivat ammattinsa arvostuksen murentuneen. Vanhempien kasvatusvastuuta oli siirretty kouluihin/opettajille, minkä vuoksi opettajat kokivat olevansa jatkuvasti tulilinjalla. Lapset ja vanhemmat olivat entistä vaativampia ja se näkyi runsaampina yhteydenottoina.

Töölönlahdella tuuli on laantunut ja on loppukypsyyden aika. Miten työelämän asiantuntija ja tutkija kehittäisi työelämää ikääntyneille suotuisammaksi?

– Työyhteisöihin tarvitaan suojeutusta! Työssä jatkamiseen tulee kannustaa reilulla tavalla. Työnantajien tulisi räätälöidä työtehtäviä erilaisten tarpeiden ja tilanteiden mukaan, joskus tilapäinenkin vastaantulo riittää. Koko työyhteisössä olisi tärkeää avoimesti hyväksyä ihmisten moniroolisuus. Kehityskeskusteluja voisi kehittää siihen suuntaan, että henkilökohtaisen elämän tilanteet ovat niissä luontevasti läsnä. Kaikki me ikäännymme, Halen hymyilee ja suuntaa askeleet bussille. Päivä jatkuu kotitoimistolla Helsingissä etätarkastuksen parissa.

Teksti ja kuvat:
Henna Tarjanne-Lekola